

BARIERY NA DRODZE ALTERNATYWNEGO ROZWIĄZYWANIA SPORÓW W SPRAWACH CYWILNYCH. SĄDOWNICTWO POLUBOWNE (ARBITRAŻOWE)

I. UWAGI WSTĘPNE

Problematyka barier na drodze alternatywnego rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych została zgłoszona do zbadania Instytutowi Wymiaru Sprawiedliwości przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Obejmuje ona dwa podstawowe tematy: sądownictwo polubowne (arbitrażowe)¹ oraz mediację. Alternatywne sposoby rozwiązywania sporów to także postępowanie pojednawcze (art. 184–186 k.p.c.), postępowanie reklamacyjne w sprawach określonych odrębnymi przepisami oraz postępowanie administracyjne, jako postępowanie przedsądowe, przed sądem ochrony konkurencji i konsumentów w niektórych sprawach dotyczących ochrony konkurencji, regulacji energetyki, telekomunikacji i poczty oraz transportu kolejowego (zob. art. 479²⁸–479³⁵ k.p.c.). Na uwagę zasługują w szczególności postępowanie polubowne oraz postępowanie mediacyjne, doceniane zwłaszcza w sprawach gospodarczych ze względu na możliwość w miarę szybkiego i mało skomplikowanego rozstrzygnięcia tych spraw. Niniejsze opracowanie jest poświęcone sądownictwu polubownemu (arbitrażowemu). Jego celem jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy, a jeżeli tak, to jakie istnieją ograniczenia w możliwości szerszego rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych, w tym w sprawach

¹ Określenie w praktyce sądownictwa polubownego uregulowanego w Kodeksie postępowania cywilnego także jako „sądownictwo arbitrażowe” zawiera obecnie podstawę prawną w tytule części piątej Kodeksu: „Sąd polubowny (arbitrażowy)”. Ponadto określenie „sądownictwo arbitrażowe” jest powszechnie używane w obrocie międzynarodowym w stosownych konwencjach, a w konsekwencji także w polskiej praktyce tego sądownictwa. Nazywanie zamiennie tego sądownictwa jako „sąd polubowny” albo „sąd arbitrażowy” jest więc usprawiedliwione zwłaszcza w sytuacji rozpoznawania przez taki stały sąd także spraw z udziałem podmiotu zagranicznego.

gospodarczych, bez konieczności ich rozstrzygnięcia przez sądy państwowe. Liczba tych spraw rozstrzygnięta przez sądy państwowe wyrokiem utrzymuje się bowiem od wielu lat na dość wysokim poziomie, a jednocześnie brak adekwatnych do tego wzrostu liczby spraw załatwianych w innym trybie. Mogłoby to wskazywać na niedocenywanie alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów, także w profesjonalnym obrocie gospodarczym. Rodzi się zwłaszcza pytanie, czy zasady obecnego pozasądowego rozwiązywania sporów są wystarczające i adekwatne do potrzeb społecznych i gospodarczych.

Korzystanie z wyżej wymienionych sposobów alternatywnego rozwiązywania sporów jest w większości fakultatywne, zależne od woli obu stron sporu. Jedynie postępowania reklamacyjne i przedsądowe są obligatoryjne, ale niezamykające możliwości rozpoznania sprawy przez sąd powszechny. Ta generalna zasada nie powinna być naruszona, albowiem godziłoby to w konstytucyjną zasadę, że wymiar sprawiedliwości sprawują wyłącznie sądy państwowe. Nie ma więc miejsca na pozasądowy wymiar sprawiedliwości szeroko rozpowszechniony w okresie tzw. gospodarki nakazowo-rozdzielczej w postaci obligatoryjnego dla jednostek gospodarki uspołecznionej państwowego arbitrażu gospodarczego, a w sprawach pracowniczych ze stosunku pracy — obligatoryjnych komisji rozjemczych, komisji odwoławczych ds. pracy i innych. Te jednostki były propagowane jako objaw „obumierania państwowego wymiaru sprawiedliwości”. Eliminacja ewentualnych barier występujących w funkcjonowaniu wymienionych form alternatywnego rozwiązywania sporów powinna nastąpić z respektowaniem powyższej zasady².

Podkreślenia wymaga istotna zmiana przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących sądownictwa polubownego polegających na nowej regulacji tego sądownictwa i zmianie systematyki tego działu przepisów. Skreślona została dotychczasowa księga trzecia k.p.c. (art. 695–729) i unormowano na nowo sąd polubowny w części piątej „Sąd polubowny (arbitrażowy)” — art. 1154–1217 k.p.c. (ustawa z 28 lipca 2005 r., Dz.U. Nr 178, poz. 1478), która weszła w życie z dniem 17 października 2005 r. W pracy niniejszej powołuję zatem nowe regulacje prawne, a poprzednie — tylko wówczas, gdy jest to usprawiedliwione celami porównawczymi.

²O konieczności rozważenia wyjątku zob. niżej uwagi dotyczące sądów konsumenckich.

II. PRAKTYKA WYKORZYSTYWANIA INSTYTUCJI SĄDOWNICTWA POLUBOWNEGO W ROZSTRZYGANIU SPORÓW CYWILNYCH

Sądownictwo polubowne (arbitrażowe) ma bezspornie wiele zalet, w tym m.in. największe możliwości „odciążenia” sądów powszechnych w rozstrzyganiu spraw cywilnych, zwłaszcza gospodarczych, a także spraw drobnych — konsumenckich. Ze względu na wieloletnie tradycje jest ono w zasadzie doceniane i powoływane w większości państw europejskich, a także w niektórych państwach pozaeuropejskich, np. w Stanach Zjednoczonych. W Polsce największy dorobek ma Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie jako sąd krajowy i międzynarodowy. Funkcjonuje bowiem od 1950 r. początkowo przy Polskiej Izbie Handlu Zagranicznego, a od 1990 r. — przy Krajowej Izbie Gospodarczej (KIG), a więc obecnie w ramach samorządu gospodarczego. Możliwość szerszego wykorzystania sądownictwa polubownego w naszym kraju zależy nie tylko od usunięcia barier prawnych, ale również od większej popularyzacji tego sądownictwa i ukazywania jego osiągnięć.

Na podkreślenie w tym zakresie zasługuje fakt, że sąd polubowny przy KIG nie tylko rozstrzyga najwięcej spraw, ale ponadto podejmuje działania właśnie związane z propagowaniem znaczenia sądownictwa polubownego. Do tych działań należy zaliczyć w szczególności zorganizowanie już dwóch konkursów im. prof. Jerzego Jakubowskiego na najlepsze prace magisterskie dotyczące sądownictwa polubownego i mediacji³, a także zorganizowanie konferencji na temat roli tego sądownictwa⁴. Odnotować warto również powołanie Polskiego Stowarzyszenia Sądownictwa Polubownego, którego podstawowym zadaniem statutowym jest m.in. popieranie rozwoju sądownictwa polubownego (arbitrażowego), zwłaszcza w zakresie rozstrzygania spraw wynikających między przedsiębiorcami zarówno w stosunkach krajowych, jak i międzynarodowych.

Rola i znaczenie sądownictwa polubownego (arbitrażowego) są jednak uzależnione od realizacji przez nie kilku istotnych zasad. Należy

³Nagrodzone prace zostały opublikowane przez Sąd Arbitrażowy przy KIG — zob. *Prace Laureatów Konkursu*, Warszawa 2003, edycja pierwsza, a także *Prace Laureatów Konkursu im. prof. Jerzego Jakubowskiego*, wyd. TWIGGER, Warszawa 2005, edycja druga.

⁴Zob. Konferencja „Sąd Arbitrażowy jako element ładu prawnego RP”, Wyd. KIG, Warszawa 2002.

do nich zaliczyć w szczególności: szybkość postępowania, taniość, możliwość dwuinstancyjnego rozpoznania sprawy w postępowaniu polubownym, możliwość orzekania — na wyraźny wniosek stron sporu — na zasadach słuszności. Ich nieprzestrzeganie zarówno w ustawodawstwie, jak i praktyce arbitrażowej może stanowić istotną barierę w funkcjonowaniu omawianych sądów.

1. SZYBKOŚĆ POSTĘPOWANIA

Jest na ogół zachowana w postępowaniu przed sądem polubownym. Kierownictwa niektórych stałych sądów polubownych (arbitrażowych) podnoszą jednak uwagi krytyczne co do braku spełnienia tego postulatu w postępowaniu nazywanym „postępowaniem postarbitrażowym”, a więc w postępowaniu przed sądem powszechnym rozpoznającym skargi wnoszone w trybie art. 1205 i nast. k.p.c. na wyrok sądu arbitrażowego oraz sprawy o nadanie klauzuli wykonalności tym wyrokom. Kierownictwo najbardziej reprezentatywnego sądu arbitrażowego przy KIG twierdzi, „że czas, jaki przedsiębiorcy zyskują dzięki szybkiemu uzyskaniu wyroku naszego sądu, jest następnie zmarnowany przez przewlekłe postępowanie w sądzie powszechnym o stwierdzenie wykonalności takiego wyroku albo skargi o jego uchylenie. Podmioty gospodarcze, które dobrowolnie rezygnują z drogi sądowej na rzecz sądu polubownego, zmuszone są zwrócić się do sądu powszechnego po klauzulę wykonalności. W międzyczasie strona przegrywająca może złożyć skargę o uchylenie wyroku sądu polubownego, a to wiąże się z trójinstancyjnym postępowaniem”. Podobnie krytycznie ocenia postępowania przed sądem powszechnym kierownictwo sądu polubownego przy Polskim Stowarzyszeniu Doradców Rynku Nieruchomości. Jego zdaniem „przewlekłości postępowań arbitrażowych sprzyja również obecna wieloinstancyjność postępowania wszczętego w wyniku wniesienia omawianej skargi (trzy instancje — wliczając do nich ewentualna kasację)”. Postuluje się więc znowelizowanie Kodeksu postępowania cywilnego również w tym zakresie — w celu ograniczenia omawianego postępowania do jednej lub najwyżej do dwóch instancji, tak jak ma to na przykład miejsce w Szwajcarii, Francji czy Szwecji.

Trudno przejść do porządku nad tą krytyką. Nadmiernie rozbudowana kontrola wyroków wydawanych w ramach sądownictwa polubownego jest faktycznie zbędna i nie harmonizuje ze specyficznym charakterem tego sądownictwa, działającego m.in. na podstawie autonomii woli stron.

„Wszakże już same podstawy skargi o uchylenie wyroku są bardzo ograniczone, odpowiednie zresztą do uregulowań Konwencji Nowojorskiej w sprawie uznawania i wykonywania zagranicznych orzeczeń arbitrażowych. Sytuacja ta podważa natomiast jedną z zasadniczych zalet sądownictwa polubownego, którą jest szybkość rozstrzygnięcia sporów” — twierdzi się w uwagach kierownictwa wymienionego stałego sądu polubownego. Ponadto zdaniem tych Autorów „usprawnieniu postępowań postarbitrażowych sprzyjałoby wyznaczenie jednego sądu powszechnego w Polsce, który rozpatrywałby omawiane sprawy. Spraw takich nie ma zapewne zbyt wiele, a Sąd wyspecjalizowany w sprawach arbitrażowych mógłby rozstrzygać je szybciej i w bardziej jednolity sposób”.

Za barierę w szybkim rozstrzygnięciu spraw w postępowaniu sądowym jest również uznawany termin do wnoszenia skargi na wyrok sądu polubownego. Wynosi on, jak wiadomo, trzy miesiące od doręczenia wyroku z uzasadnieniem (art. 1208 § 2 k.p.c.). Twierdzi się, że został on „bezkrytycznie przejęty z ustawy modelowej UNCITRAL⁵ z 1985 r. Obecnie jednak w niektórych nowoczesnych ustawodawstwach arbitrażowych termin ten jest znacznie krótszy. Przykładowo — w Szwajcarii wynosi 30 dni od doręczenia wyroku, w Anglii — 28 dni. Omawiany termin jest też rażąco długi w porównaniu z terminami przewidzianymi w k.p.c. na wniesienie apelacji czy kasacji. Nie jest zrozumiałe ani słuszne, że termin na wniesienie apelacji wynosi dwa tygodnie, a na wniesienie skargi od wyroku sądu polubownego — jest ponad sześciokrotnie dłuższy”. Trudno nie podzielić tych krytycznych uwag, zwłaszcza że nie można dostrzec *ratio legis* tych regulacji. Przed nowelizacją termin ten wynosił 30 dni i nie był krytykowany.

2. OPŁATY I KOSZTY

Sądy polubowne są uprawnione do samodzielnego ustalania opłat za rozpoznanie sprawy. Stałe sądy posługują się więc przez siebie ustalonymi tabelami opłat. Ich wysokość jest z reguły uzależniona, jak w sądach powszechnych, od wartości przedmiotu sporu. Wysokość opłat jest zróżnicowana. Tabele opłat opublikowane na stronach Internetu nie zawsze

⁵UNCITRAL (United Nation Commission on International Trade Law) — Komisja Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ, która zaprojektowała wiele aktów prawnych dotyczących arbitrażu, w tym ustawę modelową dotyczącą międzynarodowego arbitrażu. Zob. *Wielojęzyczny słownik arbitrażu i ADR*, „Biuletyn Arbitrażowy” 2006, nr 2 (wyd. Sąd Arbitrażowy przy KIG).

oscylują poniżej opłat stosunkowych pobieranych przez sądy powszechne w sprawach cywilnych. Odnosi się to zwłaszcza do opłat po wprowadzeniu nowej, w zasadzie korzystnej dla stron, ustawy z 27 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 167, poz. 1398 ze zm.). Może to stanowić barierę w korzystaniu z sądownictwa polubownego, zwłaszcza wobec braku określenia górnej wysokości tej opłaty. Opłata stosunkowa w sądach powszechnych wynosi, jak wiadomo, 5% wartości przedmiotu sporu, jednak nie mniej niż 30 zł i nie więcej niż 100 000 zł. Tytułem przykładu, w niektórych sądach polubownych:

A. Sąd Arbitrażowy przy Regionalnej Izbie Gospodarczej w Katowicach pobiera opłatę i zaliczkę na wydatki.

Opłata wynosi przy wartości przedmiotu sporu:

- do 5 000,00 zł — 400,00 zł,
- od 5 000,00 zł do 10 000,00 zł — 6% wartości przedmiotu sporu, nie mniej jednak niż 400,00 zł,
- od 10 000,00 zł do 50 000,00 zł — 600,00 zł + 3% nadwyżki ponad 10 000,00 zł,
- od 50 000,00 zł do 100 000,00 zł — 1 800,00 zł + 2% nadwyżki ponad 50 000,00 zł,
- przy wartości przedmiotu sporu ponad 100 000,00 zł — 2 800,00 zł + 1% nadwyżki ponad 100 000,00 zł.

Jeżeli sprawę rozpoznaje więcej niż trzech arbitrów, pobiera się oprócz tej opłaty dodatkową w wysokości 50% opłaty podstawowej. W przypadku rozpoznania sprawy przez jednego arbitra pobiera się opłatę w wysokości 50% opłaty podstawowej. W przypadku skierowania do Sądu Arbitrażowego pozwu z wnioskiem o zwrócenie się do pozwanego o uzyskanie zapisu na Sąd Arbitrażowy pobiera się opłatę kancelaryjną w kwocie 20,00 zł.

B. Jurajski Sąd Polubowny pobiera opłatę w zależności od wartości przedmiotu sporu:

- do 10 000 zł — 6% nie mniej niż 500,00 zł,
- od 10 000 zł do 50 000 zł — 5%,
- od 50 000 zł do 100 000 zł — 4%,
- od 100 000 zł — 3%.

C. Sąd Arbitrażowy przy Polskim Stowarzyszeniu Sądownictwa Polubownego pobiera opłatę administracyjną i należności z tytułu honorariów arbitrów w następujących wysokościach:

Wartość przedmiotu sporu w USD	Wysokość opłat w USD
Do 50 000	2000
Od 50 001 do 100 000	2000 + 1,5% od kwoty przekraczającej 50 000
Od 100 001 do 300 000	2400 + 1% od kwoty przekraczającej 100 000
Od 300 001 do 500 000	4400 + 0,5% od kwoty przekraczającej 300 000
Od 500 001 do 1 000 000	5400 + 0,3% od kwoty przekraczającej 500 000
Od 1 000 000 do 2 000 000	6900 + 0,2% od kwoty przekraczającej 1 000 000
Powyżej 2 000 000	8900 + 0,1% od kwoty przekraczającej 2 000 000

Honoraria arbitrów

Wartość przedmiotu sporu w USD	Honorarium arbitra w USD
Do 50 000	2000
Od 50 001 do 100 000	2000 + 2% od kwoty przekraczającej 50 000
Od 100 001 do 300 000	3000 + 1,5% od kwoty przekraczającej 100 000
Od 300 001 do 500 000	5000 + 1% od kwoty przekraczającej 300 000
Od 500 001 do 1 000 000	6500 + 0,5% od kwoty przekraczającej 500 000
Od 1 000 000 do 2 000 000	6000 + 0,2% od kwoty przekraczającej 1 000 000
Powyżej 2 000 000	10 000 + 0,1% od kwoty przekraczającej 2 000 000

Honorarium przewodniczącego sądu arbitrażowego oraz arbitra jedynego ustala się na kwotę wyższą od honorarium arbitra o 30%.

D. Sąd Arbitrażowy przy KIG. Koszty postępowania przed tym sądem składają się m.in. z dwóch składników: opłaty rejestracyjnej i opłaty arbitrażowej. Są one oceniane jako niższe od ponoszonych przez strony sporów rozpatrywanych w zachodnioeuropejskich instytucjach arbitrażowych. Oto aktualna taryfa (netto; podane kwoty bez 22% VAT):

Opłata rejestracyjna wynosi 500 zł, gdy wartość przedmiotu sporu wynosi do 10 000 zł, i 2000 zł w sprawach o wyższej wartości.

Opłata arbitrażowa wynosi w zależności od wartości przedmiotu sporu:

- do 40 000 zł — 3000 zł,

- od 40 001 zł do 100 000 zł — od pierwszych 40 000 zł — 3000 zł, a od nadwyżki ponad 40 000 zł — 8%,
- od 100 001 do 1 000 000 zł — od pierwszych 100 000 zł — 8 200 zł, a od nadwyżki ponad 100 000 zł — 6%,
- od 1 000 001 do 10 000 000 zł — od pierwszego 1 000 000 zł — 62 200 zł, a od nadwyżki ponad 1 000 000 zł — 0,9%,
- od 10 000 000 do 100 000 000 zł — od pierwszych 10 000 000 zł — 143 200 zł, a od nadwyżki ponad 10 000 000 zł — 0,6%,
- powyżej 100 000 000 zł — od pierwszych 100 000 000 zł — 683,2 tys. zł, a od nadwyżki ponad 100 000 000 zł — 0,3%.

E. Sąd Arbitrażowy przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych LEWIATAN. Zgodnie z regulaminem tego sądu pobierane są dwie opłaty: opłata administracyjna w jednolitej wysokości 1000 zł od pozwu i pozwu wzajemnego oraz opłata arbitrażowa. Wysokość tej ostatniej przedstawia poniższa tabela.

Wartość przedmiotu sporu	Wysokość opłaty arbitrażowej
Do 10 000 zł	2000 zł
Od 10 001 do 100 000 zł	od pierwszych 10 000 zł — 2000 zł oraz od nadwyżki ponad 10 000 zł — 6%
Od 100 001 do 1 000 000 zł	od pierwszych 100 000 zł — 7400 zł oraz od nadwyżki ponad 100 000 zł — 4%
Od 1 000 001 do 10 000 000 zł	od pierwszego 1 000 000 zł — 43 400 zł oraz od nadwyżki ponad 1 000 000 zł — 0,6%
Od 10 000 001 zł do 100 000 000 zł	od pierwszych 10 000 000 zł — 97 400 zł oraz od nadwyżki ponad 10 000 000 zł — 0,4%
Powyżej 100 000 000 zł	457 400 zł

W sprawach rozstrzyganych przez arbitra jedyne pobiera się 60% opłaty arbitrażowej. W sprawach rozstrzyganych przez więcej niż trzech arbitrów pobiera się opłatę arbitrażową podwyższoną o 25% za każdego arbitra ponad trzech.

Na podstawie podanych wyżej przykładów taryf niektórych sądów polubownych (arbitrażowych) w poniższej tabeli porównano opłaty od przykładowej wartości przedmiotu sporu spraw arbitrażowych do opłat stosunkowych w sądach powszechnych⁶.

⁶Przelicznik 1 USD = 2,20 zł.

Przykładowa wartość przedmiotu sporu	Opłata stosunkowa w sądach powszechnych	Opłata w sądach arbitrażowych				
		Regionalna Izba Gospodarcza w Katowicach	Jurajski S.A.	Polskie Stowarzyszenie Sądów Polubownych (jeden arbiter)	Krajowa Izba Gospodarcza	PKPP LEWIATAN
10 000 zł (4 546 USD)	500 zł	600 zł	600 zł	4 600 USD (10 120 zł)	3 300 zł + 2 000 zł opłata rej.	2 100 zł + 1 000 zł opłata adm.
50 000 zł (22 727 USD)	2 500 zł	2 700 zł	2 500 zł	4 600 USD (10 120 zł)	3 800 zł + 2 000 zł opłata rej.	4 000 zł + 1 000 zł opłata adm.
500 000 zł (227 273 USD)	25 000 zł	10 200 zł	15 000 zł	9 523 USD (20 950 zł)	10 600 zł + 2 000 zł opłata rej.	23 400 zł + 1 000 zł opłata adm.

Można zatem stwierdzić, iż opłaty arbitrażowe w większości nie są czynnikiem, który zachęcałby do korzystania z tego alternatywnego sposobu rozstrzygnięcia sporów majątkowych, zwłaszcza sporów o małej lub średniej wysokości wartości przedmiotu sporu. Atrakcyjność tego sposobu rozstrzygnięcia sporu może więc wynikać z innych przyczyn, np. z jego szybkości. Wydaje się jednak, że opłaty arbitrażowe nie powinny być wyższe od opłaty stosunkowej obowiązującej w sprawach sądów powszechnych. Jest też wątpliwe pobieranie opłat w walucie obcej.

3. INSTANCYJNOŚĆ

Nową, nieznaną dotychczas regulacją ustawową jest możliwość ustalenia przez strony, że sprawa może być rozpoznana w postępowaniu polubownym (arbitrażowym) w więcej niż jednej instancji. Stanowi o tym art. 1205 § 2 k.p.c. Dotychczas jedynym środkiem zaskarżenia wyroku sądu polubownego była, jak wiadomo, skarga wnoszona do właściwego sądu powszechnego. Sporną kwestią było, czy strony mogły pod rządem poprzednich przepisów k.p.c. o sądownictwie polubownym zawierać umowę, że sprawa może być rozpoznana w dwóch lub więcej instancjach w tym postępowaniu.

Obecnie nie ma już tych wątpliwości. Nieodzowna jest jednak umowa obu stron sporu o instancyjności postępowania. Mogą to uczynić

np. w umowie dotyczącej zapisu na sąd polubowny — jako element fakultatywny tego zapisu, mogą również uczynić to w odrębnym porozumieniu. Niestety, Kodeks postępowania cywilnego nie reguluje problematyki związanej z wniesieniem środka odwoławczego ani z jego rozpoznaniem. Należałoby więc uznać, że ustawa pozostawia to regulacji w regulaminie postępowania przed danym sądem lub w umowie stron. W braku odpowiednich postanowień w tym zakresie należałoby, jak się wydaje, przyjąć, że stosuje się w drodze analogii odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o apelacji, adekwatne do istoty i charakteru postępowania pojednawczego (arbitrażowego).

Tak ustalona instancyjność postępowania przed sądem polubownym dotyczy wszelkich spraw podlegających rozpoznaniu przez sąd polubowny. Jedyne warunki wynikające z art. 1205 § 2 k.p.c. to ten, że środek odwoławczy przysługuje dopiero od wyroku rozstrzygającego merytorycznie o żądaniach stron. W razie wniesienia w terminie środka odwoławczego skarga do sądu powszechnego przysługuje dopiero od wyroku, którym zakończono merytorycznie postępowanie polubowne.

Powyższa regulacja nie spotkała się z jednomyślnym poparciem. Zgłaszane są bowiem krytyczne uwagi do tej regulacji prawnej w części wprowadzającej wieloinstancyjność w każdej, najdrobniejszej sprawie poddanej orzecznictwu sądu polubownego. W wyniku możliwości poddania każdego sporu rozstrzygnięciu sądu polubownego np. w dwóch instancjach postępowanie w sprawie może się toczyć aż na czterech etapach — od ostatecznego wyroku sądu polubownego przysługuje skarga na prawomocny wyrok sądu polubownego, a także apelacja od wyroku wydanego w sprawie skargi. Z drugiej strony są zgłaszane postulaty wprowadzenia zasady dwuinstancyjności z urzędu w każdej sprawie. Postulat ten zgłasza również Główny Inspektor Inspekcji Handlowej. Ten ostatni postulat wydaje się zasadny, z tym że ograniczenia wymagałoby postępowanie przed sądem powszechnym jedynie do skargi.

4. WYROKOWANIE WEDŁUG OGÓLNYCH ZASAD PRAWA LUB ZASAD SŁUSZNOŚCI

W przepisach obowiązujących do 2005 r. brak było unormowania dotyczącego stosowania przez sądy polubowne (arbitrażowe) przepisów prawa materialnego ani też dopuszczalności orzekania na podstawie zasad słuszności. Zarówno w praktyce, jak i w doktrynie panowało jednak w zasadzie zgodne stanowisko, że sądy te mogą oprzeć orzecz-

nia także na zasadach słuszności lub celowości rozstrzygnięcia danej sprawy⁷.

Ten stan rzeczy uległ zasadniczej zmianie w aktualnie obowiązującej regulacji Kodeksu postępowania cywilnego dotyczącej omawianego sądownictwa. Przede wszystkim problematyka ta została jednoznacznie unormowana w art. 1194 k.p.c. Przepis ten stanowi, że sąd polubowny rozstrzyga spór według prawa właściwego dla danego stosunku, a gdy strony go do tego wyraźnie upoważniły — według ogólnych zasad prawa lub zasad słuszności. W każdym jednak przypadku sąd polubowny bierze pod uwagę postanowienia umowy oraz ustalone zwyczaje mające zastosowanie do danego stosunku prawnego.

Przepis ten wprowadza jako zasadę rozstrzygania sporu „**według prawa właściwego dla danego stosunku**”. Przesądza to zatem, że arbitrzy mają obowiązek stosować właściwe dla danego stosunku prawnego, w którym powstał spór, prawo materialne. Od tej zasady przewiduje się wyjątki, a mianowicie możliwe jest orzeczenie według ogólnych zasad prawa lub zasad słuszności, ale tylko wówczas, gdy strony „wyraźnie” upoważniły sąd do rozstrzygnięcia na jednej z tych dwóch podstaw. Podkreśla się w omawianym przepisie, że upoważnienie powinno być „wyraźne”. Przepis art. 1194 k.p.c. nie określa ani formy, ani treści takiego upoważnienia. Należałoby jednak uznać, że upoważnienie powinno być udzielone na piśmie i podpisane przez obie strony. Może ono stanowić jedną z fakultatywnych przesłanek umowy dotyczącej zapisu na sąd polubowny. Wydaje się, że dopuszczalne jest również zgodne oświadczenie ustne złożone przez strony do protokołu rozprawy, przed jej rozpoczęciem. Natomiast bezskuteczna byłaby informacja ustna jednej ze stron, że strony uzgodniły możliwość orzeczenia przez sąd zgodnie z ogólnymi zasadami prawa lub zasadami słuszności.

Na tle tej nowej regulacji wyłania się pytanie, czy sąd polubowny, a w razie wniesienia skargi na wyrok tego sądu także sąd państwowy, są związane oświadczeniem stron o rozstrzygnięciu sporu według ogólnych zasad prawa lub zasad słuszności. Imperatywne brzmienie § 1 art. 1194 k.p.c. („Sąd polubowny rozstrzyga spór”) mogłoby wskazywać, że sąd polubowny jest związany takim oświadczeniem stron. Trudno jednak wymagać, aby arbitrzy dokonywali analizy, czy istnieje zasada słuszności, która właśnie byłaby adekwatna do danego stosunku prawnego,

⁷Zob. S. Dalka, *Sądownictwo polubowne w PRL*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1987, s. 86 i tam powołana oraz omówiona obszerna literatura z tego zakresu.

z którego wyniknął spór, jeżeli zasady tej nie wskaże strona. Z tego względu wszelkie w tym zakresie wątpliwości powinny przemawiać za stosowaniem właściwego prawa materialnego jako zasady orzekania wynikającej z art. 1194 § 1 k.p.c. z ograniczeniem sformułowanym w § 2 omawianego artykułu. Sąd polubowny ma zawsze obowiązek brać pod uwagę:

- a) postanowienia umowy,
- b) ustalone zwyczaje mające zastosowanie do danego stosunku prawnego.

Przy wydawaniu wyroku sąd polubowny nie może również nie dostrzegać klauzuli porządku publicznego zawartej w art. 1214 § 3 k.p.c. W myśl tego przepisu sąd powszechny odmawia uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku lub ugody przed takim sądem zawartej, jeżeli:

- a) byłoby to sprzeczne z klauzulą porządku publicznego, tj. z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, albo
- b) według przepisów ustawy spór nie może być poddany pod rozstrzygnięcie sądu polubownego.

Obie te podstawy są równocześnie przesłankami skargi z żądaniem uchylecia wyroku (art. 1206 § 1 pkt 3 i § 2 pkt 2 k.p.c.).

III. NADZÓR NAD SĄDOWNICTWEM POLUBOWNYM (ARBITRAŻOWYM)

Zamierzeniem niniejszych badań było wstępne ustalenie liczby istniejących stałych sądów polubownych (arbitrażowych) i liczby rozpoznawanych przez te sądy spraw w latach 2004–2006. Stwierdzono na wstępie, że w Polsce brak urzędowego rejestru sądów polubownych (arbitrażowych). Mankament ten usiłuje się wyeliminować poprzez sporządzanie wykazów tych sądów ogłaszanych w Internecie i różnych publikacjach. Na podstawie tych danych Dyrektor Instytutu wysłał pisma z prośbą o dane statystyczne i uwagi co do barier w rozstrzyganiu spraw przez te sądy do **53 stałych sądów polubownych**, w tym do Głównego Inspektora Inspekcji Handlowej tworzącego i nadzorującego Stałe Polubowne Sądy Konsumentckie. Na wysłane 53 pisma Instytut otrzymał zaledwie 18 odpowiedzi z sądów wykazanych w tabeli 1, Poczta zaś zwróciła 6 pism z adnotacją „adresat nieznanym”, „adresat wyprowadził się”, „nie dotyczy” itp. Wynika z tego, iż 29 stałych sądów polubownych (arbitrażowych) nie uznało za celowe udzielenie odpowiedzi. Tym samym nie

Tabela 1. Informacja niektórych sądów polubownych (arbitrażowych) o rozpoznawanych sprawach w latach 2004–2006

Lp.	Sąd polubowny (arbitrażowy)	2004				2005				2006						
		wpływ spraw		sposób załatwienia		wpływ spraw		sposób załatwienia		wpływ spraw		sposób załatwienia				
		zalatwiono	uwzględniono	oddano	zalatwiono w inny sposób	zalatwiono	uwzględniono	oddano	zalatwiono w inny sposób	zalatwiono	uwzględniono	oddano	zalatwiono w inny sposób			
1.	Stale Polubowne Sądy Konsumenckie działające przy wojewódzkich inspektorach Inspekcji Handlowej (Informacja Głównego Inspektora Inspekcji Handlowej)	3442	1 100	1 020	180	—	3096	1 424	1 219	205	—	3 120	1 439	1 262	177	—
2.	Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej, 00-074 Warszawa, ul. Trębacka 4	462	400	283	48	69	369	350	236	40	74	299	254	156	35	63
3.	Sąd Polubowny przy Rzeczniku Ubezpieczonych	67	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	55	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	36	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
		Na łączną liczbę 178 spraw, które wpłynęły w latach 2004–2007, zakłady ubezpieczeń wyraziły zgodę na poddanie sporu temu sądowi polubownemu załadowe w 11 sprawach. W 121 sprawach pozwane zakłady odmówiły tej zgody, w 33 sprawach umorzono postępowanie, a 13 spraw jest w toku. Wymienione 11 spraw załatwiono: 4 — wyrokiem, 4 — ugodą, 2 — cofnięciem pozwu. Jedna sprawa jest w toku załatwienia.														
4.	Sąd Polubowny ds. Domen Internetowych, 00-675 Warszawa, ul. Koszykowa 54	36	16	16	—	2	83	37	27	10	46	98	33	31	2	64
5.	Sąd Polubowny przy Wielkopolskiej Izbie Budownictwa, 61-823 Poznań, ul. Piekary 14/15	30	6	6	—	—	20	20	20	—	—	—	—	—	—	—
6.	Sąd Arbitrażowy przy Regionalnej Izbie Gospodarczej, 40-084 Katowice, ul. Opolska 1	14	14	12	—	2	13	13	6	—	7	11	9	6	—	5
7.	Sąd Arbitrażowy Izbi i Organizacji Gospodarczych Wielkopolski, 60-734 Poznań, ul. Głogowska 26	13	10	9	1	—	5	1	1	—	—	5	2	2	—	—
8.	Międzynarodowy Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarki Mor- skiej, 81-372 Gdynia, ul. Armii Krajowej 24	4	4	3	1	—	2	2	2	—	—	2	2	2	—	—

Tabela 1 cd.

Lp.	Sąd polubowny (arbitrażowy)	2004				2005				2006				
		wpływ spraw	zafatwiono w inny sposób		wpływ spraw	zafatwiono w inny sposób		wpływ spraw	zafatwiono w inny sposób		wpływ spraw	zafatwiono w inny sposób		
			zafatwiono	uwzględniono		zafatwiono	uwzględniono		zafatwiono	uwzględniono		zafatwiono	uwzględniono	
9.	Sąd Polubowny przy Izbie Bawelny, 81-963 Gdynia, ul. Derdowskiego 7	4	4	1	3	—	—	—	—	4	4	1	—	3
10.	Sąd Polubowny przy Krajowym Depozytce Papierów Wartościowych, 00-498 Warszawa, ul. Książęca 4	2	—	—	—	2	—	—	—	2	—	—	—	2
11.	Sąd Koleżeński Świętokrzyskiego Związku Piłki Nożnej, 25-033 Kielce, ul. Ściegiennego 8	2	2	b.d.	b.d.	b.d.	2	2	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
12.	Sąd Polubowny — Arbitrażowy przy Okręgowej Izbie Radców Prawnych, 85-021 Bydgoszcz, ul. Gdańska 68/6	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
13.	Sąd Polubowny przy Polskim Stowarzyszeniu Doradców Rynku Nieruchomości, 00-810 Warszawa, ul. Srebrna 16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14.	Sąd Polubowny przy Regionalnej Izbie Handlu i Przemysłu, 43-300 Bielsko-Biała, ul. Wzgórze 19	działalność zawieszona od 1999 r. w związku z brakiem wpływu spraw												
15.	Sąd Polubowny przy Stowarzyszeniu Inżynierów, Doradców i Rzeczników (SIDIR), 00-241 Warszawa, ul. Długa 44/50, pok. 101	powołany w 2005 r., nie rozpoznał jeszcze żadnego sporu												
16.	Sąd Arbitrażowy przy Nowotarskiej Izbie Gospodarczej, 34-400 Nowy Targ, ul. Kolejowa 2	powołany w maju 2006 r., nie rozpoznał jeszcze żadnej sprawy												
17.	Sąd Polubowny przy Izbie Gospodarczej, 61-809 Poznań, ul. Św. Marcin 80/82	powołany w 2007 r., nie rozpoznał jeszcze żadnej sprawy												
18.	Stary Sąd Polubowny przy Izbie Przemysłowo Handlowej, 87-100 Toruń, ul. Kopernika 4	brak wpływu spraw												

można ustalić, jaki jest rzeczywisty wpływ spraw do sądów polubownych ani liczby spraw załatwionych przez te sądy w poszczególnych latach⁸. Trudno jednak formułować z tego powodu zarzuty pod adresem kierownictwa tych sądów, skoro dotychczas brak obowiązku prawnego udzielania jakichkolwiek informacji o działalności tych sądów. Z tabeli 1 wynika, że najwięcej spraw wpływa do sądów polubownych konsumenckich oraz do sądu arbitrażowego przy KIG.

Do dyskusji pozostaje pytanie, czy nie należałoby wprowadzić szerszego nadzoru pozaorzeczniczego sądów powszechnych nad sądownictwem polubownym wraz z rejestracją powszechnie dostępną tych sądów. Dotychczas bowiem — zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego — nadzór sądu powszechnego nad sądem polubownym obejmuje jedynie ściśle określone w ustawie następujące czynności:

1) powoływanie arbitra lub arbitra-przewodniczącego w sytuacjach określonych w art. 1171–1173 k.p.c.,

2) wyłączenie — na żądanie strony — od rozpoznania sprawy arbitra lub arbitra-przewodniczącego z przyczyn, które uzasadniają wyłączenie sędziego (art. 1176 k.p.c.),

3) oznaczenie wynagrodzenia arbitra, jeżeli co do tego nie nastąpiło porozumienie ze stronami (art. 1179 k.p.c.),

4) rozstrzyganie na wniosek jednej ze stron o zasadności oddalenia przez sąd polubowny zarzutu braku właściwości sądu polubownego (art. 1180 § 3 k.p.c.),

5) nadawanie klauzuli wykonalności postanowieniu sądu polubownego o zastosowaniu tymczasowego środka zabezpieczającego (art. 1181 § 3 k.p.c.),

6) rozpoznawanie skargi na uchylenie wyroku sądu polubownego z przyczyn wymienionych w art. 1206 k.p.c.,

7) uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku lub ugody zawartej przed sądem polubownym (art. 1213–1216 k.p.c.).

Powyższy zakres nadzoru odpowiada wprawdzie wieloletnim tradycjom uznającym sądownictwo polubowne za sądownictwo prywatne upoważnione do rozstrzygania spraw cywilnych wyłącznie za zgodą obu stron wyrażoną w zapisie na sąd polubowny (art. 1162 k.p.c.). Rozszerzenie nadzoru do tzw. ogólnego, pozajudykacyjnego, mogłoby być uznane za przekształcenie tych sądów w sądy państwowe i przesądzić

⁸Na podstawie informacji Polskiego Stowarzyszenia Sądów Polubownych, zamieszczonej w Internecie, funkcjonują 22 stałe sądy polubowne (arbitrażowe).

Tabela 2. Sprawy o uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroków sądów polubownych lub ugód (art. 1212 k.p.c.)

Sąd okręgowy	2004				2005				2006			
	wpływ	uwzględniono	oddalono	zwrot wniosku	wpływ	uwzględniono	oddalono	zwrot wniosku	wpływ	uwzględniono	oddalono	zwrot wniosku
Białystok	2	1	1	—	1	1	—	—	1	1	—	—
Bielsko-Biała	—	—	—	—	4	3	—	1	1	1	—	—
Bydgoszcz	1	1	—	—	6	5	—	—	3	1	—	—
Częstochowa	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elbląg	—	—	—	—	—	—	—	—	9	9	—	—
Gdańsk	143	116	3	—	86	58	—	—	108	94	6	—
Gliwice	16	12	1	1	14	7	—	2	11	8	—	—
Gorzów Wlkp.	3	1	1	1	3	1	2	—	1	—	—	1
Jelenia Góra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalisz	12	9	—	3	5	3	1	1	5	4	—	1
Katowice	11	9	1	1	17	14	—	3	10	10	—	—
Kielce	1	1	—	—	10	8	—	2	19	19	—	—
Konin	1	—	—	1	2	2	—	—	4	4	—	—
Koszalin	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Kraków	13	10	—	—	11	3	—	—	3	2	—	—
Krosno	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Legnica	1	1	—	—	—	—	—	—	5	5	—	—
Lublin	6	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Łódź	—	—	—	—	1	1	—	—	2	2	—	—
Łomża	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nowy Sącz	2	2	—	—	2	2	—	—	5	5	—	—
Olsztyn	1	1	—	—	3	3	—	—	8	8	—	—
Opole	4	3	—	1	4	4	—	—	—	—	—	—
Ostrołęka	1	1	—	—	—	—	—	—	7	7	—	—
Piotrków Tryb.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Płock	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	—	—
Poznań	17	12	2	2	28	15	2	11	19	17	2	—
Przemyśl	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radom	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Rzeszów	6	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Siedlce	2	2	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—
Sieradz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ślusk	6	5	—	—	1	1	—	—	3	4	—	—
Suwałki	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Szczecin	9	7	2	—	23	15	8	—	10	5	5	—
Świdnica	3	1	2	—	2	—	1	—	5	5	—	—
Tarnobrzeg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarnów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Toruń	11	9	1	1	11	9	1	1	5	5	—	—
Warszawa	105	92	1	—	81	64	6	—	59	46	9	—
Warszawa-Praga	1	1	—	—	—	—	—	—	10	8	2	—
Włocławek	2	1	1	—	2	1	—	1	3	3	—	—
Wrocław	7	7	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—
Zamość	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zielona Góra	5	4	1	—	7	6	1	—	8	7	—	—
Razem	395	318	16	13	328	228	22	22	339	286	24	2

o niespełnianiu dotychczasowej funkcji. Mimo to problem wymaga dyskusji, gdy się uwzględni możliwość rozstrzygnięcia sporu na podstawie zasad słuszności oraz możliwość orzekania przez sąd bez udziału prawnika.

W tym stanie rzeczy jednym z najbardziej doniosłych elementów nadzoru sądów powszechnych nad orzecznictwem sądów polubownych jest rozpoznawanie skarg na uchylenie wyroku takiego sądu z przyczyn wymienionych w art. 1206 k.p.c.

Tabela 3 przedstawia ogólne liczby rozpoznanych przez sądy skarg oraz sposób ich załatwienia. Są to liczby zsumowane z informacji podanych przez wszystkich prezesów Sądów Okręgowych na prośbę Dyrektora Instytutu.

Tabela 3. Skargi na uchylenie wyroku sądu polubownego (arbitrażowego) — art. 1205 k.p.c.

Rok	Liczba skarg	Skargi oddalone	Skargi uwzględnione	Załatwiono w inny sposób	Procent skarg uwzględnionych do wpływu
2004	89	38	12	40	13,5
2005	11	33	16	61	13,8
2006	98	37	15	43	15,3
Łącznie	303	108	43	144	14,2

Z tabeli 3 wynika, po pierwsze, że takich skarg jest niewiele, a także niewielka jest liczba zasadnych skarg (14,3% do wpływu). Tabela 4 obrazuje wpływ skarg do poszczególnych sądów. Najwięcej tych spraw wpływa do sądów okręgu gdańskiego i warszawskiego. Do większości okręgów nie wpływa żadna skarga albo jedna lub kilka skarg.

Na tle tego stanu rzeczy formułowane są postulaty powierzenia rozpoznawania tych skarg jednemu sądowi okręgowemu lub sądowi apelacyjnemu. Jak o tym była już mowa, zarzuca się, że występuje niesprawiedliwiona przewlekłość w rozpoznawaniu spraw przez sądy powszechne w związku ze skargą. Są one często rozpoznawane jako sprawy pierwszoinstancyjne, nie przestrzegając zasady, że rozpoznaniu podlegają skargi sformułowane w granicach przesłanek wymienionych w art. 1206 k.p.c. Wyrok sądu powszechnego ma w tym zakresie charakter kasatoryjny — sąd bądź uchyla wyrok, bądź oddala skargę. Niedopuszczalne jest wydanie orzeczenia merytorycznego (tak m.in. SN w wyroku z 13 grudnia 1967 r., I CR 445/67, OSNC 1968, nr 8–9, poz. 149).

Tabela 4. Skargi na uchylenie wyroku sądu polubownego (art. 1205 k.p.c.)

Sąd okręgowy	2004				2005				2006			
	liczba skarg	oddalono skargi	uchylono wyrok	inny sposób załatwienia	liczba skarg	oddalono skargi	uchylono wyrok	inny sposób załatwienia	liczba skarg	oddalono skargi	uchylono wyrok	inny sposób załatwienia
Białystok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bielsko-Biała	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Bydgoszcz	—	—	—	—	2	1	—	1	—	—	—	—
Częstochowa	1	1	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1
Elbląg	—	—	—	—	—	—	—	—	9	9	—	—
Gdańsk	19	7	—	12	37	8	1	28	34	8	3	23
Gliwice	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gorzów Wlkp.	—	—	—	—	3	—	2	1	1	—	—	1
Jelenia Góra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalisz	1	1	—	—	1	1	—	—	2	1	—	1
Katowice	1	—	1	—	18	6	1	6	8	8	—	—
Kielce	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—
Konin	1	—	—	1	2	—	2	—	4	—	4	—
Koszalin	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kraków	3	1	1	1	4	1	1	2	2	—	1	1
Krosno	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Legnica	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Lublin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łódź	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	2	—
Łomża	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nowy Sącz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Olsztyn	2	1	—	1	3	1	1	1	1	1	—	—
Opole	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
Ostrolęka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Piotrków Tryb.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Płock	5	2	1	3	1	—	1	—	1	—	—	1
Poznań	6	5	—	1	8	3	1	2	2	—	—	2
Przemyśl	1	—	—	1	2	1	—	1	3	3	—	—
Radom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rzeszów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Siedlce	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sieradz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Słupsk	3	2	—	1	2	2	—	—	5	4	—	—
Suwałki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szczecin	3	1	—	2	2	1	—	1	1	—	—	1
Świdnica	1	—	1	—	1	—	—	1	1	—	—	1
Tarnobrzeg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tarnów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Toruń	1	—	1	—	2	1	1	—	1	—	1	—
Warszawa	33	12	6	15	26	7	3	16	17	4	1	10
Warszawa-Praga	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	1
Włocławek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wrocław	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—
Zamość	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zielona Góra	1	1	—	—	1	1	—	—	2	1	1	—
Razem	89	38	12	40	116	33	16	61	98	37	15	43

Za element nadzoru judykacyjnego można uznać rozpoznawanie przez sądy spraw o uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroków sądów polubownych lub ugód (art. 1212 k.p.c.). Sądy w tych sprawach — odmiennie niż przy rozpoznawaniu wniosków o nadanie klauzuli wykonalności wyrokom sądów powszechnych — mają obowiązek odmówić uznania lub stwierdzenia wykonalności z przyczyn określonych w art. 1214 § 3 k.p.c., w tym z powodu sprzeczności takiego stwierdzenia z „podstawowymi zasadami porządku prawnego RP (klauzula porządku publicznego)”. Przepis ten wprowadza zatem wyraźną granicę w ocenie przez sądy polubowne stosowania zwrotów niedookreślonych jako podstawy orzekania: „ustalone zwyczaje mające zastosowanie do danego stosunku prawnego” (art. 1194 § 2 k.p.c.) oraz „ogólne zasady prawa lub zasady słuszności” — jeżeli strony **wyraźnie upoważniły** sąd polubowny do rozstrzygnięcia sporu według tych zasad.

Sprawy z tego zakresu obrazuje tabela 5.

Tabela 5. Sprawy o uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroków sądów polubownych lub ugód (art. 1212 k.p.c.)

Rok	Wpływ spraw	Uwzględniono wniosek	Oddalono wniosek	Załatwiono w inny sposób m.in. zwrot wniosku	Procent wniosków uwzględnionych do wpływu
2004	395	318	16	13	81,3
2005	328	228	22	22	69,5
2006	339	286	24	2	84,3
łącznie	1 062	832	62	37	78,3

Wynika z niej, że wpływ tych spraw do sądów również nie jest nadmierny, co więcej — tabela 2 wskazuje na znaczne rozproszenie tych spraw w sądach. Postulat, by sprawy te powierzyć jednemu sądowi okręgowemu lub apelacyjnemu, wydaje się uzasadniony.

Trudno natomiast zgodzić się z propozycją zniesienia obowiązku sądu badania zgodności wyroku z klauzulą porządku publicznego. W nadesłanych uwagach badanie sądu w tym zakresie ma ilustrować bariery w rozpoznawaniu tych spraw. Wskazuje się, że to badanie przekreśla uzyskaną w toku postępowania przed sądem polubownym szybkość w rozstrzygnięciu sprawy. Zarzut wydaje się w zasadzie nieuzasadniony. Problem tkwi jednak w rozumieniu klauzuli porządku publicznego

w kontekście innych klauzul będących podstawą rozstrzygnięcia sprawy, np. dotychczas stosowane w szerokim zakresie orzekanie na zasadach słuszności. Warto też podkreślić, że zgoła inne brzmienie miała ta klauzula obowiązująca do nowelizacji omawianych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Zgodnie z art. 711 § 4 k.p.c. sąd odmawiał nadania wyrokowi klauzuli wykonalności, jeżeli wyrok sądu polubownego lub ugoda treścią swą uchybiały praworządności lub dobrym obyczajom.

IV. SĄDY POLUBOWNE POWOŁYWANE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW SZCZEGÓLNYCH

Drużę grupę sądów polubownych to sądy powstałe i działające na podstawie odrębnych przepisów ustawowych, do których stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o sądach polubownych w zakresie, w jakim brak szczególnych regulacji. Na uwagę zasługują w szczególności dwa rodzaje tych sądów:

1) stałe polubowne sądy konsumenckie przy wojewódzkich Inspektoratach Inspekcji Handlowej tworzone na podstawie art. 37 ustawy z 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej (Dz.U. z 2001 r. Nr 4, poz. 25 ze zm.),

2) stały sąd polubowny przy Rzeczniku Ubezpieczonych, utworzony na podstawie art. 20 pkt 5 ustawy z 22 maja 2003 r. o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym przy Rzeczniku Ubezpieczonych (Dz.U. Nr 124, poz. 1153 ze zm.).

1. STAŁE POLUBOWNE SĄDY KONSUMENCKIE

W myśl art. 37 wyżej powołanej ustawy z 15 grudnia 2000 r. sądy konsumenckie przy wojewódzkich inspektorach są tworzone na podstawie umów o zorganizowaniu takich sądów, zawartych przez wojewódzkich inspektorów z organizacjami pozarządowymi reprezentującymi konsumentów lub przedsiębiorców oraz innymi zainteresowanymi jednostkami organizacyjnymi. Umowy te określają w szczególności zasady pokrywania kosztów wynagrodzenia arbitrów oraz zwrotu kosztów poniesionych w związku z wykonywaniem czynności arbitra.

Przedmiotem rozstrzygania tych sądów są spory o prawa majątkowe wynikłe z umów sprzedaży produktów i świadczenia usług zawartych

między konsumentami i przedsiębiorcami na podstawie regulaminu. Regulamin organizacji i działania stałych polubownych sądów konsumenckich określa Minister Sprawiedliwości w trybie ust. 4 art. 37 wymienionej wyżej ustawy. Aktualnie obowiązuje regulamin stanowiący załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 25 września 2001 r. w sprawie określenia regulaminu organizacji i działania stałych polubownych sądów konsumenckich (Dz.U. Nr 113, poz. 1214). W postępowaniu przed tymi sądami w zakresie nieuregulowanym ustawą stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego.

Jak to wynika z danych przedstawionych w tabeli 1, sądy konsumenckie załatwiają najwięcej spraw (ponad 1000 spraw rocznie). Wpływ do tych sądów jest jednak aż trzykrotnie większy. Np. w 2006 r. wpłynęło do tych sądów 3120 spraw, a załatwiono — 1439 spraw. Powstaje pytanie, co jest przyczyną tak poważnej różnicy między liczbą spraw wpływających i załatwionych. W powołanym 2006 r. załatwiono zaledwie 46% wpływających spraw.

W publikowanym w Internecie „Biuletynie Informacji Publicznej” Wojewódzki Inspektorat Inspekcji Handlowej w Kielcach tak oto opisuje powyższe zjawisko: „Wydawać by się mogło, że zarówno konsumenci, jak i przedsiębiorcy, mając na uwadze własne interesy, czas, koszty, prestiż firmy, winni w większym stopniu korzystać z możliwości rozstrzygnięcia spraw konsumenckich w drodze postępowania polubownego. Różnie jednak (co wynika z praktyki) kształtuje się w tej materii świadomość zwłaszcza przedsiębiorców. Okazuje się w związku z tym, że to, co jest największą zaletą sądu konsumenckiego, jest także jego wadą. Mowa tutaj mianowicie o polubownym charakterze sądu konsumenckiego. Zgodnie bowiem z obowiązującymi przepisami prawa zarówno przedsiębiorca, jak i powód muszą wyrazić zgodę na poddanie sprawy pod osąd sądu konsumenckiego. Jeżeli wobec tego pozwany przedsiębiorca nie wyrazi zgody na rozpatrzenie sprawy przed sądem polubownym, wówczas sąd nie może rozpoznać sprawy i wydać wyroku. Konsumentowi pozostaje jedynie w tej sytuacji możliwość dochodzenia swych roszczeń przed sądem powszechnym. Trudno odpowiedzieć na pytanie, dlaczego tak się dzieje. Jest to tym bardziej zagadkowe, że Inspekcja Handlowa rozpowszechnia i propaguje ten sposób rozwiązywania sporów”.

Sprawy, które wpłynęły i nie zostały rozpoznane przez te sądy, to w większości właśnie sprawy, w których pozwani przedsiębiorcy odmówili podpisania klauzuli arbitrażowej, a więc nie wyrazili zgody na roz-

poznanie sprawy przez sąd konsumencki, licząc zapewne na to, że konsument nie zwróci się ze sporem do sądu powszechnego. Dane liczbowe w tym zakresie podał Główny Inspektor Inspekcji Handlowej w swym piśmie z 14 sierpnia 2007 r. (PBO/OK-070-1/07/HO), stanowiącym odpowiedź na pismo Dyrektora Instytutu. W ocenie Głównego Inspektora „przeszkodą w funkcjonowaniu sądownictwa konsumenckiego [...] jest wysoki odsetek odmów ze strony przedsiębiorców na poddanie się jurysdykcji spsk. Przedsiębiorcy, korzystając z dobrowolności sądownictwa polubownego, odmawiają podpisania zapisu na sąd konsumencki. W 2004 r. przedsiębiorcy w 1035 sprawach (33,4%) odmówili poddania się jurysdykcji spsk, w 2005 r. — w 1210 (35% spraw), a w 2006 r. — w 1202 (38,5% spraw). Zatem odsetek tych spraw stale rośnie. Zapis na sąd polubowny stał się więc poważną przeszkodą w rozstrzygnięciu tak licznej grupy spraw. Można uznać, że tylko nieliczne sprawy trafiają do rozpoznania przez sądy powszechne. W znacznej większości spraw konsument ponosi ujemne skutki związane z nienależytym wykonaniem przez przedsiębiorcę umowy sprzedaży czy umowy o świadczenie usługi.

Zmiana tego stanu rzeczy jest jednak złożona. Ze swej istoty bowiem sądy polubowne, a więc i konsumenckie, są dobrowolne, i to jest podstawą wymagania zapisu na sąd polubowny. Z drugiej jednak strony względ na potrzebę ochrony konsumenta funkcjonowanie sądów konsumenckich — sądów uproszczonych — wydaje się społecznie celowe. W związku z tym warto poszukiwać nowego rozwiązania, które mogłoby usprawiedliwić możliwość rozpoznania sprawy przez sąd konsumencki mimo braku zapisu na sąd polubowny ze strony pozwanego.

Można proponować *de lege ferenda* unormowanie, na mocy którego wprowadzi się ustawowe domniemanie zgody pozwanego przedsiębiorstwa na klauzulę arbitrażową. Domniemanie byłoby usuwalne przez stosowne oświadczenie przedsiębiorcy o niewyrażeniu zgody na arbitraż. W takim wypadku obowiązkiem sądu konsumenckiego byłoby przekazanie sprawy z urzędu właściwemu sądowi rejonowemu, który rozpoznałby sprawę w trybie uproszczonym (art. 505¹ pkt 1 k.p.c.). Sąd pobierałby opłatę od pozwu w wysokości 30 zł. W wypadku gdy od pozwu należy się wyższa opłata stosunkowa, wówczas różnicę sąd pobierałby od pozwanego w wypadku uwzględnienia powództwa. Powodowi powinno służyć prawo cofnięcia pozwu do chwili rozpoczęcia rozprawy, bez obowiązku zwrotu stronie pozwanej kosztów procesu.

2. SĄD POLUBOWNY PRZY RZECZNIKU UBEZPIECZONYCH

Zgodnie z art. 20 pkt 5 powołanej wyżej ustawy o nadzorze do zadań Rzecznika należy podejmowanie działań w zakresie ochrony osób, których interesy reprezentuje, w tym: „stwarzanie możliwości polubownego i pojednawczego rozstrzygnięcia sporów między:

- a) ubezpieczającymi, ubezpieczonymi, uposażonymi lub uprawnionymi z umów ubezpieczenia a zakładami ubezpieczeń,
- b) ubezpieczającymi, ubezpieczonymi, uposażonymi lub uprawnionymi z umów ubezpieczenia a agentami ubezpieczeniowymi,
- c) ubezpieczającymi, ubezpieczonymi, uposażonymi lub uprawnionymi z umów ubezpieczenia a brokerami ubezpieczeniowymi,
- d) towarzystwami emerytalnymi a członkami tych towarzystw oraz wynikłych z uczestnictwa w pracowniczych programach emerytalnych, w szczególności poprzez organizowanie sądów polubownych do rozpatrywania tych sporów”.

Problematyka ta nie doznaje uszczegółowień w żadnym akcie prawnym ze względu na specyfikę ubezpieczeń. Według załącznika do zarządzenia nr 134 Prezesa Rady Ministrów z 24 grudnia 2003 r. (Dz.U. Nr 59, poz. 931) statut Biura Rzecznika Ubezpieczonych stanowi, że Biuro to działa na podstawie ustawy o nadzorze ubezpieczeniowym i Rzeczniku Ubezpieczonych oraz statutu. Ten ostatni określa jedynie, że w skład Biura wchodzi cztery wydziały, w tym Wydział Prawny oraz Wydział Skarg i Interwencji.

W związku z tym sąd polubowny przy Rzeczniku może funkcjonować w zasadzie wyłącznie na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o sądach polubownych.

Z informacji przedstawionej przez Prezesa Sądu Polubownego przy Rzeczniku Ubezpieczonych z 15 września 2007 r., w piśmie skierowanym do Dyrektora Instytutu, wynika, że ten sąd polubowny został utworzony zarządzeniem Rzecznika Ubezpieczonych z 25 marca 2004 r. jako stała i samodzielna jednostka organizacyjna. Obok zasadniczej podstawy prawnej funkcjonowania Sądu Polubownego, jaką jest przytoczony wyżej art. 20 pkt 5 ustawy o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych, jego działania są oparte na Regulaminie, który obowiązuje od 5 kwietnia 2004 r.

Działalność Sądu Polubownego przy Rzeczniku Ubezpieczonych przewiduje dwa tryby rozstrzygnięcia sporów:

- postępowanie polubowne zakończone wyrokiem lub ugodą przed sądem (§ 30 i 35 Regulaminu),
- postępowanie mediacyjne z udziałem mediatora wyznaczonego wspólnie przez strony spośród arbitrów sądu (§ 49 Regulaminu).

Zgodnie z § 5 Regulaminu Sądu w jego skład wchodzi nie mniej niż 20 arbitrów, przy czym co najmniej 10 arbitrów musi posiadać wykształcenie prawnicze. Arbitrów powołuje bezterminowo Rzecznik Ubezpieczonych. Obecnie funkcję arbitrów pełni 25 osób.

Z danych statystycznych podanych przez Prezesa Sądu wynika, że w latach 2004–2007 wpłynęło łącznie 178 wniosków, spośród których nie rozpoznano 121 wniosków w wyniku odmowy zapisu na sąd polubowny przez zakład ubezpieczeń. Oznacza to, że aż w 78,5% spraw nie dochodzi do rozpoznania sprawy przez ten sąd wobec braku zgody zakładu ubezpieczeń. Także w tym wypadku zapis na sąd polubowny jest przeszkodą w rozstrzygnięciu spraw w tym trybie. Przeszkoda ta mogłaby być usunięta analogicznie do klauzuli arbitrażowej w sądzie konsumenckim (zob. uwagi poczynione wyżej). Przemawia za tym również relacja Prezesa Sądu charakteryzująca przyczyny tego stanu rzeczy: „Statystyka dotycząca liczby przypadków przystąpienia zakładów ubezpieczeń do postępowania polubownego bądź mediacyjnego wskazuje, iż ubezpieczyciele jeszcze niechętnie korzystają z możliwości szybszego i tańszego sposobu rozstrzygnięcia sporów. Niewątpliwie wynika to z faktu, iż Sąd Polubowny został utworzony stosunkowo niedawno. Warto jednak zwrócić uwagę na pojawiające się uzasadnienia rezygnacji z możliwości polubownego rozstrzygnięcia sporu po stronie zakładów ubezpieczeń. Wskazują one, iż Sąd Polubowny powstał przy Rzeczniku Ubezpieczonych, a więc przy instytucji, której ustawowym obowiązkiem jest ochrona interesów konsumentów, co może mieć przełożenie na ewentualny, choćby mimowolny, brak obiektywizmu arbitrów niezbędnego przy orzekaniu w danych sprawach. Innym argumentem jest fakt, iż zgodnie z Regulaminem Sądu arbitrzy powoływani są przez Rzecznika Ubezpieczonych. Oba zastrzeżenia nie wydają się jednak słuszne. Po pierwsze, usytuowanie Sądu Polubownego przy każdej innej możliwej instytucji (samorząd gospodarczy ubezpieczycieli, organ nadzoru) będzie bowiem budziło analogiczne wątpliwości. Po drugie, wprawdzie arbitrów powołuje Rzecznik Ubezpieczonych, ale Regulamin nie wyklucza wskazywania kandydatur na arbitrów przez inne podmioty, także zakłady ubezpieczeń i Polską Izbę Ubezpieczeń”.

V. PRZEPISY PRAWNE UZNAWANE ZA BARIERĘ W SPRAWNOŚCI POSTĘPOWANIA

Niektóre kwestionowane przepisy ustawowe zostały już wymienione. Niewątpliwie najpoważniejszy problem stanowią przepisy o zapisie na sąd polubowny w znacznej liczbie sporów jednorodząjowych. Na uwagę zasługują także następujące uwagi i propozycje:

1) termin trzech miesięcy na wniesienie skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, ustalony w art. 1208 § 1 k.p.c., jest zdecydowanie za długi. Został on bezkrytycznie przejęty z ustawy modelowej UNCITRAL z 1985 r.;

2) zachodzi konieczność usprawnienia postępowania postarbitrażowego przez:

- wprowadzenie regulacji ustawowej, że skargę o uchylenie wyroku sądu arbitrażowego rozpoznaje sąd powszechny — w jednej instancji, tak jak w Szwajcarii, albo dwu — tak jak we Francji czy Szwecji (w Polsce możliwe są trzy instancje, w tym skarga kasacyjna do Sądu Najwyższego),
- wyznaczenie do rozpoznania tych spraw jednego wydziału jednego sądu, najlepiej Sądu Okręgowego albo Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Wystarczy 4–5 wyspecjalizowanych sędziów (tak jest w Singapurze, a nawet w Chinach), co zapewni jednolite orzecznictwo i szybkie rozpoznanie sprawy. Do tej pory sprawy te rozsiane są po wszystkich sądach w Polsce. Podkreśla się, że „niedoświadczeni sędziowie, jeśli dostaną taką sprawę pierwszy raz w życiu, najczęściej nie wiedzą, co z nią zrobić, a podjęte decyzje są bardzo rozbieżne. Nie ma żadnego uzasadnienia do tego, aby tak mała liczba spraw bardzo specyficznych była rozsiana po całym kraju”,
- zniesienie możliwości składania tzw. interwencji ubocznej przez osoby, które nie były stroną umowy arbitrażowej. Interwencje uboczne osób postronnych naruszają poufność arbitrażu, umożliwiają postronnym wgląd do akt postępowania arbitrażowego, które jest poufne i może zawierać tajemnice handlowe. Nadto interwencje składane są głównie w celu storpedowania lub opóźnienia wykonania wyroku;

3) znieść dyskryminacyjne postanowienia przepisów ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Przepis art. 1212 § 1 stwierdza, że wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta mają moc prawną na równi z wyrokiem sądu lub ugodą zawartą przed

sądem po ich uznaniu przez sąd albo po stwierdzeniu przez sąd ich wykonalności. Z kolei art. 1214 § 2 stanowi, iż sąd stwierdza wykonalność wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej, nadających się do wykonania w drodze egzekucji, nadając im klauzulę wykonalności. Za powyższe czynności, stosownie do uregulowań zawartych w art. 24 ustawy o kosztach, pobiera się opłatę w wysokości 300 zł. Dla odmiany w art. 71 ust. 1 cytowanej ustawy mowa jest o tym, iż za nadanie klauzuli tytułowi egzekucyjnemu, innemu niż orzeczenie sądu, ugoda sądowa, nakaz zapłaty albo ugoda zawarta przed mediatorem w wyniku prowadzenia mediacji na podstawie postanowienia sądu kierującego strony do mediacji, pobiera się 50 zł;

4) wprowadzić dwuinstancyjność sądów polubownych z mocy prawa.

Niektóre z tych propozycji zmian zawiera projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego (wersja z kwietnia 2007 r.), publikowany na stronie internetowej Polskiego Stowarzyszenia Sądownictwa Polubownego.